

**Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 20.051.106
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору педагогічних наук, професору,
професору кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика
СТИНСЬКІЙ Вікторії Володимирівні
76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57**

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора, професора кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова Херсонського державного університету Слюсаренко Ніни Віталіївни на дисертаційну роботу Деренюк Мар'яни Петрівни «Розвиток медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті рр. XX ст. – 20-ті рр. XXI ст.)», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Сучасні глобальні зміни, зокрема стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та зростання ролі медіа у суспільстві, суттєво впливають на освітні процеси, вимагаючи нових підходів у підготовці здобувачів вищої освіти до критичного мислення та роботи з інформаційними потоками. За цих умов заклади вищої освіти стикаються з необхідністю впровадження медіаосвітніх технологій, спрямованих на розвиток медіаграмотності здобувачів та їхню адаптацію до цифрового середовища.

Цифрова трансформація, яка розпочалася наприкінці ХХ століття, створила нові вимоги до підготовки фахівців у закладах вищої освіти, зокрема в Україні та Республіці Польщі. Нині стрімке розширення медіасередовища та доступ до великих обсягів інформації вимагають як від викладачів, так і від здобувачів вищої освіти не лише технічних навичок користування цифровими засобами, але й здатності критично оцінювати й аналізувати медіаконтент.

Республіка Польща (як країна-член Європейського Союзу) має багатий досвід розвитку медіаосвіти в контексті європейських освітніх ініціатив. Водночас Україна, яка поступово інтегрується в європейський освітній простір, шукає власні шляхи адаптації успішних практик медіаосвіти. У контексті вищезгаданого актуальність і значущість дисертаційної роботи «Розвиток медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті рр. ХХ ст. – 20-ті рр. ХХІ ст.)» не викликає сумніву.

Актуальність підсилюється ще одним важливим аспектом дослідження – потребою у підготовці висококваліфікованих медіакомпетентних фахівців для сучасного ринку праці. Адже інформаційні технології стрімко змінюють вимоги до професійної компетенції майбутніх фахівців, а медіаграмотність стає не тільки соціальною необхідністю, але й важливою конкурентною перевагою.

Дисертаційне дослідження М. П. Деренюк є складником науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника «Історико-педагогічні проблеми навчання і виховання у системі безперервної освіти» (державний реєстраційний номер – 0108U009122).

Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні Вченої ради Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 8 від 27.09.2022 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Аналіз комплексного історико-педагогічного дисертаційного дослідження та опублікованих наукових публікацій здобувачки засвідчив досить високий рівень оволодіння авторкою роботи методологією

наукової діяльності, а також успішне виконання нею дисертації, результати якої, без сумніву, мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Матеріали дисертації викладено послідовно у формально-логічний спосіб з дотриманням наукового стилю викладення, а отримані результати відповідають загальній меті й конкретним науковим завданням дослідження. Дисертантка належним чином обґрунтувала вибір теми, визначила об'єкт, предмет, хронологічні та територіальні межі дослідження. Загалом, дисертаційна робота сприймається як закінчена наукова праця, що містить нові наукові результати.

Для досягнення поставлених завдань в процесі наукового пошуку М. П. Деренюк застосувала комплекс цілком доцільних методів наукового дослідження. Це пошуково-бібліографічні, загальнонаукові (аналіз, синтез, пояснення, класифікація, індукція, дедукція, порівняння), поняттєво-термінологічні методи, історико-педагогічний аналіз педагогічної та науково-методичної літератури; концептуально-порівняльний та структурно-системний аналіз.

Підкреслимо й повноту висвітлення результатів наукового пошуку в опублікованих дисертанткою 17 наукових працях, серед них: 6 статей у наукових фахових виданнях України (одна у співавторстві), 8 статей у наукових збірниках та тез у матеріалах науково-практичних конференцій, 1 публікація в колективній монографії, 1 наукова праця написана в рамках міжнародного стажування, 1 праця, яка додатково відображає результати дослідження.

Достовірність результатів дисертаційного дослідження забезпечується обґрунтованістю методологічних підходів і концептуальних засад розвитку медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті рр. XX ст. – 20-ті рр. XXI ст.).

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. В процесі дослідження М. П. Деренюк отримала вагомі наукові результати, важливі для сучасної педагогічної науки, зокрема: здійснено комплексне історико-порівняльне дослідження розвитку медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті роки XX ст. – 20-ті роки XXI ст.);

проаналізовано стан дослідження проблеми та поняттєво-категорійний апарат в українській та польській науковій літературі; обґрунтовано авторську періодизацію розвитку досліджуваного феномена, схарактеризовано відповідну нормативно-правову базу; досліджено зміст, методи, форми розвитку медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі періоду, який розглядається; визначено тенденції творчого застосування українського та польського історичного досвіду розвитку медіаосвіти у закладах вищої освіти України.

Наукова новизна дослідження полягає не лише в тому, що в ньому вперше здійснено комплексне історико-порівняльне дослідження розвитку медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті роки ХХ ст. – 20-ті роки ХХІ ст.), а й в обґрунтуванні та розробленні на основі критеріїв компаративного аналізу авторської періодизації розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти вищезгаданих країн у визначених хронологічних межах: I етап (1992–1999) – період інформаційних змін у розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі; II етап (1999–2010) – науково-технологічна трансформація медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі; III етап (2010– 2016) – становлення та розвиток медіаосвіти як напряму освітнього процесу в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі; IV етап (2016–2024) – системна реалізація медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі.

Авторкою також досліджено зміст, методи та форми розвитку медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі; уточнено наукові уявлення про поняттєво-категорійний апарат та історіографію досліджуваної проблеми; виокремлено спільне та відмінне у розвитку медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі; окреслено здобутки та прогресивні ідеї як України, так закордоння.

Практичне значення результатів дослідження є беззаперечним. Насамперед вбачаємо його в тому, що результати роботи можуть бути використані в процесі розробки підручників, посібників, освітніх програм,

навчально-методичної літератури; під час викладання освітніх компонент «Медіапедагогіка», «Історія педагогіки», «Медіадидактика» та ін.

Дисертанткою розроблено й апробовано елективні курси «Медіаосвіта у ЗВО України та Республіки Польщі: порівняльний аналіз» та «Розвиток медіаосвіти в епоху діджиталізації»; концепцію сайту медіаосвітнього викладацького блогу «MediaMind» задля підвищення рівня медіаграмотності та медіакомпетентності здобувачів вищої освіти; рекомендації щодо розвитку неформальної медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі; словник-довідник з медіаосвіти; воркшоп для викладачів закладів вищої освіти «MediaMastery: нові горизонти медіаосвіти». Корисними для теорії і практики медіаосвіти будуть і результати пілотного діагностичного опитування здобувачів вищої освіти.

Цінним є й те, що результати дослідження впроваджено в освітній процес низки закладів вищої освіти України та Республіки Польщі: Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Університету Миколая Коперника в Торуні (Республіка Польща).

Загальна оцінка змісту роботи. Дисертаційне дослідження має чітку та логічну структуру. Наукова робота складається з анотації (українською та англійською мовами), вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (1008 позицій, з них близько 300 – іноземними мовами), 17 додатків, викладених на 142 сторінках. Загальний обсяг роботи – 493 сторінки, основний текст становить 224 сторінки.

Обґрунтування дисертаційного дослідження є переконливим, містить всі елементи у відповідності до чинних нормативних вимог.

У Вступі М. П. Деренюк обґрунтовано актуальність проблеми; вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено науковий апарат та представлено методи дослідження; розкрито наукову

новизну і практичне значення отриманих результатів; подано інформацію про особистий внесок дисертантки, апробацію результатів дослідження.

У першому розділі «Теоретичні засади дослідження розвитку медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті роки ХХ ст. – 20-ті роки ХХІ ст.)» проаналізовано поняттєво-категорійний апарат дослідження та його історіографію; обґрунтовано нормативно-правову базу розвитку медіаосвіти в Україні та Республіці Польщі вищезгаданого періоду. Ретельний аналіз поняттєво-категорійного апарату надав підстави для авторського визначення поняття «медіаосвіта» у педагогічному контексті: у широкому значенні – системний педагогічний процес, спрямований на формування в учасників освітнього процесу компетентностей щодо свідомого, критичного сприйняття, аналізу та творчого застосування медіаосвітніх продуктів, а також розвитку вмій взаємодії з інформаційним середовищем; у вузькому значенні – навчання, спрямоване на оволодіння технічними навичками, знаннями та вміннями, необхідними для створення, редагування та аналізу медіаконтенту. Розгляд історіографії дозволив систематизувати наявну джерельну базу на три групи: перша – нормативно-правові документи щодо розвитку та становлення медіаосвіти в Україні та Республіці Польщі; друга – дисертаційні дослідження / монографії; третя – підручники, навчальні посібники / статті тощо. У цьому ж розділі дослідниця проаналізувала нормативно-правову базу України та Республіки Польщі з досліджуваної проблеми та з'ясувала, що в обох країнах розвиток медіаосвіти є важливим напрямом державної політики; Україна та Республіка Польща розробили нормативно-правові акти, які регулюють медіаосвіту, інтегруючи її в загальні освітні програми; спільним також є прагнення підвищити медіаграмотність населення через численні освітні проєкти та ініціативи.

У другому розділі «Концептуальні основи розвитку медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті роки ХХ ст. – 20-ті роки ХХІ ст.)» проаналізовано передумови та обґрунтовано етапи розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті роки ХХ ст. – 20-ті роки ХХІ ст.), розглянуто структуру і зміст медіаосвіти у

зкладах вищої освіти обидвох держав досліджуваного періоду та операційно-діяльнісний компонент розвитку медійної освіти. Встановлено, що основними передумовами розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі є: політичні; соціально-економічні; технологічні. У цьому ж розділі на основі критеріїв (компаративістський, історичний, правовий, дидактичний) дослідницею чітко і вдало виокремлено й обґрунтовано чотири етапи розвитку досліджуваної проблеми: I етап (1992–1999) – інформаційні зміни у розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (становлення медіаосвіти, інтеграція інформаційних технологій в освітній процес, розробка перших навчальних курсів медіаосвітньої тематики); II етап (1999–2010) – науково-технологічна трансформація медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (розширення та модернізація навчальних програм з урахуванням науково-технологічного прогресу, інтеграція інтернет-технологій в освітній процес, активізація наукових досліджень у галузі медіаосвіти); III етап (2010–2016) – становлення та розвиток медіаосвіти як напряму освітнього процесу в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (офіційне визнання медіаосвіти як освітнього напряму, створення спеціалізованих кафедр і факультетів, активне застосування медіаосвітніх технологій в освітньому процесі); IV етап (2016–2024) – системна реалізація медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (масштабне впровадження медіаосвіти, інтеграція з іншими освітніми напрямами, розвиток міжнародної співпраці та обмін досвідом у сфері медіаосвіти). Позитивного схвалення заслуговує й визначений авторкою факт, що і в Україні, і в Республіці Польщі вектор розвитку медіаосвіти в досліджуваний період спрямовувався на європейський розвиток. До переваг цього розділу належить і те, що детально простежено еволюцію розвитку медіаосвіти в закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті рр. XX ст. – 20-ті рр. XXI ст.), визначено на кожному етапі особливості розвитку медіаосвіти у досліджуваних країнах (с. 199, 125).

Третій розділ «Перспективи застосування медіаосвітніх технологій у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті роки XX ст. – 20-ті

роки ХХІ ст.)» охоплює аналіз неформальної медіаосвіти здобувачів вищої освіти України та Республіки Польщі. У цьому розділі (п. 3.2) дисертанткою визначено тенденції розвитку медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі на сучасному етапі (розвиток медіатехнологій як запорука швидкої цифровізації закладів вищої освіти; розвиток медіакомпетентності як складника професійної компетентності майбутніх фахівців закладів вищої освіти; застосування медіаосвітніх продуктів як ключовий елемент сучасного освітнього простору закладів вищої освіти; дослідницька діяльність у контексті розвитку медіаосвіти та ін.). Отож, авторка запропонувала можливості творчого застосування медіаосвіти в підготовці майбутніх фахівців у закладах вищої освіти України. Вартує особливої уваги створення концепції медіаосвітнього сайту «MediaMind» як медіаосвітнього блогу, що передбачає інтерактивне навчання засобами мультимедіа та інтерактивних вправ спрямованих на розвиток медіаграмотності та критичного мислення в користувачів, а також формування медіакомпетентності (с. 220-222). Сильною стороною дисертаційного дослідження є також проведене пілотне опитування здобувачів вищої освіти українських та польських закладів вищої освіти, яке довело ефективність розвитку медіаосвіти та застосування медіаосвітніх технологій в освітньому процесі цих закладів (с. 222-232). Заслуговують на високу оцінку запропоновані М. П. Деренюк рекомендації для здобувачів, викладачів та адміністрації закладів вищої освіти щодо вдосконалення процесу розвитку неформальної медіаосвіти у вишах України та Республіки Польщі.

Всі розділи дисертації мають внутрішню єдність і завершеність. Висновки до розділів, загальні висновки є логічними, змістовними, зосереджують результати дослідження, відповідають поставленим завданням. Додатки, укладені авторкою, конкретизують й поглиблюють виклад матеріалу, поданого у тексті дослідження. В цілому, дисертаційна робота сприймається як закінчена наукова праця, що містить нові, не захищені наукові положення та результати, які в сукупності розв'язують актуальні наукові завдання.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Під час виконання дисертації аспірантка дотримувалася принципів академічної доброчесності. За

результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, елементів фабрикації та фальсифікації. У тексті роботи простежується єдиний стиль викладу матеріалу. Це самостійно виконане наукове дослідження. Всі ідеї та наукові положення, подані у дисертаційному дослідженні М. П. Деренюк, отримані авторкою особисто.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження.

У цілому позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертанткою результатів, звертаємо увагу на окремі дискусійні положення й висловимо деякі побажання й зауваження до наукової роботи:

1. Варто було дещо більше уваги приділити формулюванню основних положень Вступу, зокрема потребують уточнення суперечності, які актуалізують проблему дослідження, а також особистий внесок здобувачки.

2. Робота виграла б, якби в ній був представлений аналіз розвитку медіаосвіти у педагогічних закладах вищої освіти України та Республіки Польщі досліджуваного періоду задля пошуку спільних ідей розвитку медіаосвіти у цих закладах.

3. Доцільним видається більш виразний акцент на сильних і слабких сторонах змісту, організаційних форм, засобів та методів медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі, який міг бути представлений у вигляді порівняльної таблиці.

4. Авторкою дослідження створено медіаосвітній викладацький блог «MediaMind» з урахуванням сучасних педагогічних тенденцій та психолого-педагогічних аспектів, що сприяють ефективному засвоєнню медіаосвітніх знань та формуванню навичок. Бажано детальніше описати результативність цього медіаблогу щодо підвищення рівня медіаграмотності та медіакомпетентності здобувачів вищої освіти.

5. Не викликає сумніву практичне значення результатів дослідження. Тому було б корисним підготувати відповідні методичні рекомендації для викладачів та здобувачів вищої освіти, які допомогли б краще імплементувати медіаосвітні технології у вишах України.

Проте, висловленні зауваження не впливають суттєво на загальну позитивну оцінку дисертації, не знижують безперечних здобутків роботи М. П. Деренюк, а можуть бути враховані у подальших наукових пошуках.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації. Дисертація виконана українською мовою, а її структура та зміст свідчать про цілісність дослідження. Матеріал викладено послідовно, чітко, з дотриманням логіки, що забезпечує зрозумілість та обґрунтованість основних ідей та висновків.

Загальний висновок. Дисертаційна робота «Розвиток медіаосвіти у закладах вищої освіти України та Республіки Польщі (90-ті рр. ХХ ст. – 20-ті рр. ХХІ ст.)» є самостійною, завершеною науково-дослідною працею, яка характеризується актуальністю, єдністю змісту, теоретичним і практичним значенням, науковою новизною отриманих результатів, що свідчать про особистий внесок здобувачки в педагогічну науку і практику та достатньо повно оприлюднені у наукових публікаціях авторки.

Дисертація відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), а її авторка – Мар'яна Петрівна Деренюк – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри педагогіки,

психології й освітнього менеджменту

імені проф. Є. Петухова

Херсонського державного університету

Ніна СЛЮСАРЕНКО